

Bretton Woods öröksége és jövője

Örlös László

Az amerikai dominanciájú gazdasági világrend

A Bretton Woods-i alapok

A Bretton Woods-i nemzetközi találkozót Roosevelt elnök a jövőbeli gazdasági együttműködést és a békés fejlődést szolgáló programokra vonatkozó javaslatok gondolatával nyitotta meg. A konferencia két legfontosabb bizottsága az elemzésünk középpontjában lévő intézmény- és pénzügyi rendszer tekintetében hozott döntéseket: két új világméretű intézmény, illetve egy mechanizmus megszervezését tűzte ki célul.¹ Az amerikai Harry Dexter White és a brit Lord John Maynard Keynes vezetésével működő bizottságokban megalapozták az azóta gyakorlatilag univerzális tagságot elérő Nemzetközi Valutaalap (IMF) és a Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank (a későbbi Világbank-csoport egyik intézménye) létrejöttét.² Az alapító atyák a multilateralizmus mellett tették le a voksot, így a kezdetben 30 tagországgal rendelkező IMF taglétszáma tíz év alatt a duplájára emelkedett, míg 30 év múlva már az eredeti ötszörösére nőtt, hogy aztán napjainkra elérje a 190-et.³ A két intézmény mellett – Keynes új globális tartalékvaluta, a bancor megteremtésére irányuló javaslatának elvetését követően – a világháború kimenetelét eldöntő Egyesült Államok gazdasági érdekeinek megfelelően létrehozták az aranystandardon alapuló rögzített valutarendszert, amely biztosította a dollár aranyra történő átválthatóságát rögzített árfolyam mellett. A mechanizmus következtében a dollár lett a vezető nemzetközi tartalékvaluta. Bretton Woods lényeges elmozdulást hozott a világháborút megelőző időszakhoz képest, és azt a liberális megegyezést fogalmazta meg, amely szerint a részt vevő kormányzatok döntően a reciprocitás és a nyitott piacok alapelvei mentén szervezik meg gazdasági kapcsolataikat.

¹ Megjegyezzük, hogy a résztvevőknek a kereskedelemre szakosodott intézmény létrehozására irányuló erőfeszítései nem jártak sikerrel, ugyanis a Nemzetközi Kereskedelmi Szervezet (International Trade Organization – ITO) megalapítására nem került sor, helyette akkor egy liberális kereskedelmi egyezményt hoztak létre (General Agreement on Tariffs and Trade – GATT).

² Az intézmények kapacitásainak bővülését jól mutatja, hogy míg az IMF alapításakor 100 munkatárssal dolgozott, addig ma már a 3 ezret is meghaladja az alkalmazottak száma, az intézmény éves költségvetése pedig 2 millió dollárról 1,2 milliárd dollárra növekedett. Eugénia C. Heldt – Henning Schmidtke: Measuring the Empowerment of International Organizations: The Evolution of Financial and Staff Capabilities. *Global Policy*, 8. (2017), 5. 51–61. A Világbank esetében a kezdeti 150 fős stáb létszáma 11 ezer fölé emelkedett, és további szakosított leányintézményekkel bővült (IDA, IFC, ICSID, MIGA). Eugénia C. Heldt: Lost in Internal Evaluation: Accountability and Insulation at the World Bank. *Contemporary Politics*, 24. (2018), 5. 568–587.

³ International Monetary Fund: *List of Members* (é. n.).

A Bretton Woods-i alapító atyák, Keynes és White tervezetei alapján az IMF-nek a globális gazdasági növekedés elősegítőjének szerepét szánták, amelyet a nemzetközi kereskedelmi és pénzügyi stabilitáson keresztül kell elérni. Az intézmények alapokmányait a világháború lezárását követő időszak problémáihoz igazított feltételek mellett fogadták el: a Valutaalap célja állandó intézményén keresztül a nemzetközi pénzügyi együttműködést a konzultációs és a nemzetközi monetáris problémákra vonatkozó együttműködés mechanizmusával elősegíteni. A későbbi Világbank feladata a tagországok területén az újjáépítésben és fejlesztésben való közreműködés a termelési célokra történő tőkebefektetés elősegítésén keresztül.

A Bretton Woods-i rendszer jelentéstartalma az elmúlt háromnegyed évszázad során természetesen sokat változott. Míg a konferencia utáni első évtizedekben elsősorban a rögzített árfolyamrendszert jelentette, továbbá a Bretton Woodsban létrehozott eredeti multilateralizmus nem szólt bele, milyen gazdasági modellben irányítják a nemzetállamok gazdaságaikat,⁴ addig 1970 után a liberális gazdasági világrend szinonimájává vált, amelyet a washingtoni konszenzussal írhatunk le. Ebben az értelmezésben a politikai megegyezés letéteményes intézményei, az IMF-nek és a Világbanknak központi szerep jut abban, hogy az egyes kormányok hogyan valósítják meg politikáikat. A Bretton Woods-i rendszer reformja – amelyről a feltörekvő gazdaságok és fejlődő országok politikusai, valamint a tudomány képviselői is igen rendszeresen beszélnek már az ezredforduló óta – az 1940-ben meghatározott gyökerekhez történő visszatérést sürgeti a célrendszer és a kivitelezés tekintetében egyaránt.⁵ Ahogy Paul Volcker korábbi amerikai jegybankelnök fogalmazott, Bretton Woods nem valami sajátos intézményt jelent, sokkal inkább egyfajta eszme, szimbólum, amely a szuverén nemzetek együttműködését fejezi ki az áruk, a szolgáltatások és a pénzügyek területén megvalósuló nyitott piacok, valamint a stabil, növekvő és békés világgazdaság megteremtése érdekében.⁶

Keynes Bretton Woods-i javaslata összetettebb és ambiciózusabb volt az amerikaiak tervezeténél, ugyanis többek között a nemzetközi tranzakciók rendezésére létrehozott volna egy nemzetközi klíringbankot. Sem a nemzeti bankok, sem pedig a klíringbank nem tartalékolhatott volna külföldi valutát. A nemzeti bankok egymás között klíring-számlákon keresztül az újonnan létrehozott bancor elnevezésű pénzben kerestek volna. Az új pénzhez a tagok fix átváltási árfolyamon csatlakoztak volna. Az egyes országok által felhalmozható bancor mennyiségét az adott ország világkereskedelmi részesedéséhez arányosítva limitálták volna, ezáltal megakadályozható lett volna a túlzott fizetésimérleg-többlet vagy -hiány kialakulása. A deficitet felhalmozó országoknak a limit túllépésekor megengedett lett volna a leértékelés, míg a többlettel rendelkező országok

⁴ Eric Helleiner: *The Life and Times of Embedded Liberalism. Review of International Political Economy*, 26. (2019), 6. 1112.

⁵ Gordon Brown: *Beyond the Crash: Overcoming the First Crisis of Globalization*. New York, Simon and Schuster, 2010; Daniel W. Drezner: *The System Worked. How the World Stopped Another Great Depression*. Oxford, Oxford University Press, 2014; Dani Rodrik: *The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy*. New York, NY, W. W. Norton, 2012.

⁶ Paul Volcker: Remarks at the 2017 Annual Meeting of the Bretton Woods Committee. *The Bretton Woods Committee*, 2017. április 19.

felértékelték volna valutájukat, lehetővé téve ezzel a kereskedelmi egyensúlyok újbóli elérését. A keynesi pénzügyi rendszerben ab ovo nem érvényesült volna egyetlen állam kontrollpozíciója sem. Nem véletlen, hogy az elmúlt évtizedben az euróövezet reformja kapcsán is többen visszanyúltak Keynes klíringbank-koncepciójához.⁷

Ehhez képest – ahogy azt többek között Henry M. Paulson, az ifjabb Bush elnök pénzügyminisztere is hangsúlyozta a közelmúltban – a dollár globális tartalékvalutaként 1945 után betöltött privilegizált helyzete nem csupán egy előzetes elhatározásból következik, sokkal inkább a második világháborút követően a geopolitikai feltételek alakulása, az amerikai monetáris politika és a gazdaság dinamikus fejlődése következtében került vezető helyzetbe.⁸ Globális tartalékvalutaként a dollár természetes monopólium szerepköre így az amerikai politikai és gazdasági rendszer alapvető integritásának köszönhető. A gazdaság mérete és stabilitása mellett a jól fejlett, likvid és nyitott pénzügyi piacok együttes jelenléte is szükséges a globális tartalékvaluta szerep betöltéséhez.

A 20. század egyik legnagyobb közgazdasági gondolkodójának, Keynesnek a gazdaság kívánatos fejlődésére vonatkozó javaslatait egyébként nem Bretton Woodsban tették először félre: kevésbé köztudott, hogy az első világháborút lezáró versailles-i béketárgyalások gazdasági szekciójának brit delegációjából 1919-ben tiltakozásképpen Keynes kilépett, miután világossá vált számára, hogy a franciák és az olaszok gyakorlatilag visszaélnék a győzők hatalmával, és az általuk meghatározott, Németország, valamint Ausztria–Magyarország tönkretételét jelentő békefeltételek módosítására nincs lehetőség, illetve szándék.⁹ A következmények ismertek. Második alkalommal már az amerikaiak szorították háttérbe Keynest, amikor 1933-ban az újonnan megválasztott amerikai elnöknek, Rooseveltnak nyílt levélben fogalmazta meg javaslatait a nagy világgazdasági válság lezárása érdekében.¹⁰ Szintén kevésbé ismert, hogy Rooseveltnél számos egyéb javaslatot is kipróbált a kiegyensúlyozott költségvetés és adósságállomány előtérbe helyezésével, mielőtt a keynesi ajánlásnak megfelelően költekezésbe nem kezdett a kormányzat, ami végül kihúzta a válságból az országot.¹¹ Tegyük hozzá, hogy az amerikaiak legalább részben megtanulták a leckét, mert – bár az új pénzügyi világrend alapjainak meghatározásakor Bretton Woodsban az amerikai érdekeknek megfelelően ismét nem hallgattak Keynesre, hiszen az amerikai White-terv győzött – a világháborút követő európai helyreállítást célzó Marshall-terv mégiscsak keynesi ihletettséggű.

A globális pénzügyi rendszer az alapját képező intézményi biztosítékok létrehozásával megalapozta a stabilitás és a likviditás feltételeit, vagyis megteremtették a gazdasági szereplők működéséhez szükséges pénzmennyiséget és az árfolyamok szintjének állandóságát a kötött árfolyamrendszerrel. A világ pénzügyi rendszere a háború lezárását

⁷ Philip B. Whyman: Keynes and the International Clearing Union: A Possible Model for Eurozone Reform? *Journal of Common Market Studies*, 53. (2015), 2. 402.

⁸ Henry M. Paulson, Jr.: The Future of the Dollar. *Foreign Affairs*, 2020. május 19.

⁹ Bővebben lásd John Maynard Keynes: *The Economic Consequences of the Peace*. (H. n.), Management Laboratory Press, 2009 [1919] és John Maynard Keynes: *A Revision of the Treaty*. (H. n.), Cosimo Classics, 2006 [1922].

¹⁰ John Maynard Keynes: *An Open Letter to President Roosevelt* (1933).

¹¹ Allan M. Winkler: *The New Deal Accomplishments and Failures. Testimony before the U.S. Senate Committee on Banking, Housing, and Urban Affairs* (2009. március 31.).

követő két évtizedben aztán viszonylagos nyugalomban működött. A dollár-arany átválthatóság megszüntetése előtt, 1969-ben valójában keynesi szellemben (lásd Keynes bankkoncepciója) módosították az IMF alapszabályát, megteremtették a Valutaalap saját pénzegységét, az SDR-t (Special Drawing Rights), vagyis a különleges lehívási jogot, amelynek célja, hogy – az árstabilitás erősítése céljából – a világ forgalomban lévő pénzmennyiségének értékét ötvenként a kínálathoz igazítják. A tőkemozgás szabadságát egészen 1971-ig, a létrehozott rendszer első válságáig államilag korlátozták annak érdekében, hogy a stabilitás és a likviditás feltételei érvényesüljenek.

Törésvonalak és a washingtoni konszenzus

Két és fél évtized viszonylagos stabilitását követően 1970 után évtizedenként legalább egy jelentősebb válság ugyanakkor alkalmas volt arra, hogy aláássa az amerikai dominanciájú Bretton Woods-i rendszer alapjait. Többek között a túlzott dollárbőség és az amerikai aranykészletek megcsappanása 1971-ben a Bretton Woods-i rögzített árfolyamrendszer kimúlásához vezetett (a dollár stabilitásába vetett bizalmat az aranya válthatóság biztosította). Milton Friedman tanácsai alapján Nixon elnöksége idején, 1971. augusztus 15-én felfüggesztették a dollár aranyra való rögzített arányú átválthatóságát. A nemzetközi pénzügyi rendszer első alkalommal veszítette el rögzítettségét az aranyhoz képest (korábban más nemesfémeknek és egyéb alapanyagoknak, áruféleségeknek is volt szerepe). Az árfolyam-lebegtetés azonban csak 1973-tól vált általános gyakorlattá, amelyet – az árstabilitás addigi időszak után – az infláció felgyorsulása is elősegített. Ez utóbbit még inkább gyorsította az olajár négyszeresére emelése (az olajár aztán az évtized végéig a tízszeresére nőtt). Az amerikai aranykészletek elfogyását egyébként nem az 1969-ben már elfogadott SDR-rel helyettesítették, hanem lemondva a stabilitásról, a tőkemozgásokat felszabadították, kockáztatva ezzel a likviditás biztonságát és kiszámíthatóságát. A tőke szabad áramlásának megteremtésével gyakorlatilag ellenőrizhetetlenné váltak a tőke forrásai is.

Az 1980-as évek elhúzódó nemzetközi adósságválságai aztán jelentősen átalakították a gondolkodást a Bretton Woods-i intézményekben uralkodó gazdasági filozófiákat illetően. Elfelejtve az intézmények eredeti szociális célrendszerét, az intézmények a neoliberais gazdasági iskolák előírásait kezdték zászlajukra tűzni.¹² A washingtoni konszenzus kifejezés 1989-ben John Williamson nyomán vált népszerűvé és használatossá, amely az amerikai pénzügyminisztérium, az IMF és a Világbank (vagyis a washingtoni székhelyű intézmények) magabiztos megállapodását¹³ jelentette a kezdetekben arról, hogy a latin-amerikai országok gazdaságait milyen keretfeltételek mellett reformálják meg.

¹² Catherine Weaver: *Hypocrisy Trap: The World Bank and the Poverty of Reform*. Princeton, Princeton University Press, 2008; Ngaire Woods: *The Globalizers: The IMF, the World Bank, and their Borrowers*. Ithaca, NY, Cornell University Press, 2006.

¹³ A magabiztosságot leginkább az alábbi idézet támasztja alá: „we can now develop far more consensus [...] [because] we now know much more about what types of economic policy work”. John Williamson: *Democracy and the Washington Consensus*. *World Development*, 21. (1993), 8. 1331.

Az ajánlások középpontjában az árszabályozás lebontása, a kereskedelem korlátainak felszámolása és az infláció kézben tartása állt.

A szabadpiacot hirdető közgazdaságtan tételeiből táplálkozva az eredetileg a latin-amerikai országok számára kínált megegyezései recept a fiskális, valamint a strukturális politikák köré csoportosuló javaslatot tartalmazott.¹⁴ A washingtoni konszenzus annak a két évtizednek (1970-es, 1980-as évek) a terméke, amelynek közgazdasági főárama szerint a gyors gazdasági növekedés kulcseleme nem az ország természeti erőforrásaiban vagy a fizikai, illetve a humán tőke gazdagságában keresendő, sokkal inkább az alkalmazandó gazdaságpolitika összetételében. Az elképzelések szerint a makrogazdasági környezet megváltoztatásával automatikusan megteremtődnek a hatékony erőforrás-elosztás feltételei. Ennek eredményeként pedig hosszú távon magas gazdasági növekedés és jól működő piacgazdaságok alakulnak ki.

Ennek a – ma már – nyilvánvalóan túlzottan leegyszerűsítő distinkciónak aztán az 1997–1998-as ázsiai pénzügyi válság vetett véget, és kényszerítette a washingtoni döntéshozókat (beleértve az amerikai dominanciájú Bretton Woods-i intézményeket) önvizsgálatra. Míg az eredeti Bretton Woods-i rendszer célja az volt, hogy „kiűzzék az uzorás pénzkölcsönzőket a nemzetközi pénzügyek templomából”,¹⁵ addig a washingtoni konszenzus gazdaságpolitikai értelemben a jobboldali, konzervatív irányvonal diadalát jelentette a Bretton Woods-i intézmények politikáiban, amely egyértelműen az állam szerepének háttérbe szorítását és a piaci viszonyok térhódítását hirdette meg. A konszenzus világméretű elterjesztését (Latin-Amerika, Távol-Kelet, átalakuló gazdaságok főként Közép- és Kelet-Európában) az 1980-as évek reagoni és thatcheri konzervatív gazdaságpolitikája alapozta meg. Más megközelítésben azt is mondhatjuk, hogy a „Reaganomics”¹⁶ termelte ki a washingtoni konszenzust. A több szerző által a piaci fundamentalizmus szinonimájával aposztrofált washingtoni politikai megegyezései rendszerrel szemben felhozott érvek fő árama abban foglalható össze, hogy érvényesíthető, eszköz nélküli állami főhatalom nélkül a szabadság, a mi esetünkben a gazdasági szabadság nem töltheti be hivatását.

A washingtoni konszenzus utáni világ, az alkalmazhatóság problémája

Az Egyesült Államokban bevált szabadpiaci megegyezései recept felvetette az alkalmazhatóság¹⁷ próbáját a világ fejlődő és átmeneti gazdaságaiban: Délkelet-Ázsiában, Afrikában, Latin-Amerikában, valamint Közép- és Kelet-Európában. A 2001-ben közgazdasági Nobel-emlékdíjjal kitüntetett Joseph Stiglitz (aki korábban a Világbank alelnöke

¹⁴ John Williamson: *What Washington Means by Policy Reform. Latin American Adjustment: How Much Has Happened?* Washington, Institute for International Economics, 1990.

¹⁵ Henry Morgenthau, Jr.: *Address by the Honorable Henry Morgenthau, Jr., at the Closing Plenary Session of the Bretton Woods Conference* (1944. július 22.).

¹⁶ John Williamson: *What Should the World Bank Think about the Washington Consensus?* *The World Bank Research Observer*, 15. (2000), 2. 251–264.

¹⁷ A szakirodalomban a problémakör leginkább a „one size fits all” kifejezéssel írható le.

és főközgazdásza is volt) gondolatai támasztották alá leginkább azt, hogy ha a piaci törvényeknek szabad és korlátlan érvényesülést biztosítanak, ha nem létezik intézményes biztosítékokat is magában foglaló nemzetközi szabályozás, az maga alá temetheti a globális kapitalista rendszert.

Amíg az Egyesült Államokban a második világháború lezárását követően egészen a monetarista, vagyis a pénzmennyiség ellenőrzésére alapozó és a szabadkereskedelmi irányzat térnyeréséig a hazai ipart védelmező gazdaságpolitikával fejlesztették a saját piacaikat, addig az átalakuló gazdaságokat – köztük Kelet- és Közép-Európát is – és a fejlődő országokat gazdasági átmenet nélkül, gyakorlatilag azonnali hatállyal a neoliberais gazdaságpolitika átvételére készítették. Egyfajta kettős mércéről beszélt Stiglitz még az ezredforduló előtt egyik genfi előadásában, amely szerint a világban egyébként tőkekorlátozások felszámolását hirdető gazdag országok protekcionista intézkedéseiket (a teljeshez közelítő foglalkoztatási szinttel és megfelelő szociális védőhálósával) azon polgáraik megsegítésére használják, akiket hátrányosan érint a globalizáció.¹⁸ Többek között a Világkereskedelmi Szervezet (WTO) 1999. évi seattle-i, az IMF és a Világbank 2000. évi prágai találkozóin kapcsán lezajlott globalizáció-, kapitalizmus- és Amerika-ellenes tüntetések újabb, immár radikális baloldali fordulatot sürgettek.¹⁹

A konszenzussal szembeni igazi vitát, kritikát elsősorban a strukturális reformokra tett javaslatok váltották ki, amelyek a privatizáció, dereguláció, liberalizáció, vagyis a magánosítás, a túlszabályozás lebontása és a piaci korlátozások megszüntetése hármával reformokat hirdettek meg. A kelet-ázsiai pénzügyi válságokkal leginkább a kereskedelem és a közvetlen külföldi befektetések liberalizációját szokás párhuzamba állítani, hiszen ezek több esetben ellenőrizhetetlen és a nemzetállamok által nem befolyásolható eseményeket idéztek elő, amelyek igazán sérülékennyé tették a régió gazdaságait, emellett reagálóképességük szinte a nullával volt egyenlő. A magánosítás folyamata a gazdaságpolitika konzervatív fordulatával indult el, amelynek különös lökést adott James Baker, akkori amerikai pénzügyminiszter 1985-ös szöuli beszéde a Világbank és a Valutaalap közgyűlésén. A megfogalmazott kritikák szerint ugyanakkor elhibázott a gyors magánosítására épülő gazdaságpolitika, amely a verseny megalapozásának nem szentel figyelmet (a privatizáció egyik fontos célja a versenyfeltételek érvényesítése), emellett rossz megoldás, ha nem építik fel a versenyt biztosító szociális és intézményi háttért.²⁰ A konszenzus talán legkevésbé átpolitizált eleme a dereguláció, vagyis a részpiacokra történő be- és kilépés akadályainak (elsősorban jogszabályi, adminisztratív) lebontása, amely még a demokrata Carter-adminisztráció idején indult el.

¹⁸ Joseph E. Stiglitz: *Two Principles for the Next Round, or, How to Bring Developing Countries in from the Cold*. Geneva, Lecture at the International Centre for Trade and Sustainable Development, 1999.

¹⁹ Henry Kissinger: *Korszakváltás az amerikai külpolitikában? A 21. századi Amerika diplomáciai kérdései*. Budapest, Panem–Grafo, 2002. 170.

²⁰ Joseph E. Stiglitz: *The World Bank at the Millennium*. *Economic Journal*, 109. (1999). 459.; United Nations: *Annual Report of the United Nations University*. Tokyo, (k. n.), 2020; Joseph E. Stiglitz: *Whither Reform? Ten Years of the Transition*. World Bank Annual Conference on Development Economics, 1999. Washington, D. C., The World Bank.

Az 1980-as és az 1990-es évek pénzügyi válságai Latin-Amerikában, Mexikóban, Délkelet-Ázsiában, Oroszországban, Brazíliában, valamint a világ fejlődő országainak drámai mértékű eladósodottsági szintje mind ráirányították a figyelmet az addig alkalmazott gazdaságpolitikai eszköztár fenntarthatóságára, a politikák világméretű alakításában részt vevő nemzetközi intézményeket pedig határozott önvizsgálatra készítették. A vizsgálat központi elemének tekinthető az, hogy a Bretton Woods-i intézményekre alapozott nemzetközi pénzügyi rendszer sokkal súlyosabb mértékben bünteti a meggondolatlan kölcsönfelvevőket, mint a meggondolatlan hitelezőket.²¹ Kiderült, hogy a Bretton Woods-i intézmények eszköztárának fontos részét képező strukturális kiigazítás önmagában idejélmúlt, és sokszor a célzattal ellentétes hatást lehet vele elérni. Kissinger is megerősíti, hogy a washingtoni székhelyű nemzetközi pénzügyi intézetek orvoslásai a múltban gyakran inkább súlyosbították a problémákat, hiszen a kínált gyógyszerek figyelmen kívül hagyták a válság politikai természetét, és csak a gazdasági krízisre koncentráltak. Ezzel együtt az intézmények képtelenek voltak programjaik politikai következményeivel megbirkózni. Világossá vált, hogy az 1998 környékén meghirdetett posztwashingtoni konszenzus²² arra keresi a választ, hogy az eredeti megegyezéssel konstrukcióban foglalt reformokon túl melyek azok a sebezhetőséget kizáró lépések, amelyek a gazdaság- és fejlesztéspolitika eszköztárát, vagyis a globális szegénységcsökkentést a továbbiakban szolgálják.

A washingtoni konszenzust támadó kritikák eredője abban foglalható össze, hogy nem állnak rendelkezésre az intézményi-szociális eszközök. A makrogazdasági egyensúlyra, valamint a strukturális politikákra épülő konszenzus többek között figyelmen kívül hagyja a sikeres és fenntartható fejlődés intézményfejlesztési, társadalmi, erőforrás-elosztási, szegénységcsökkentési aspektusait, emellett pedig nem veszi figyelembe a különböző régiók eltérő reagálási képességét. A megfogalmazott kritikák szerint a külső indíttatású, az eladósodást növelő kiigazítás helyett fontos az „ownership”, vagyis az, hogy az adott ország maga alakítja a folyamatokat, és a „participation”, amely az intézkedések társadalmazását jelenti.²³

A globális gazdasági és pénzügyi irányítás kikényszerített reformja: új multilateralizmus

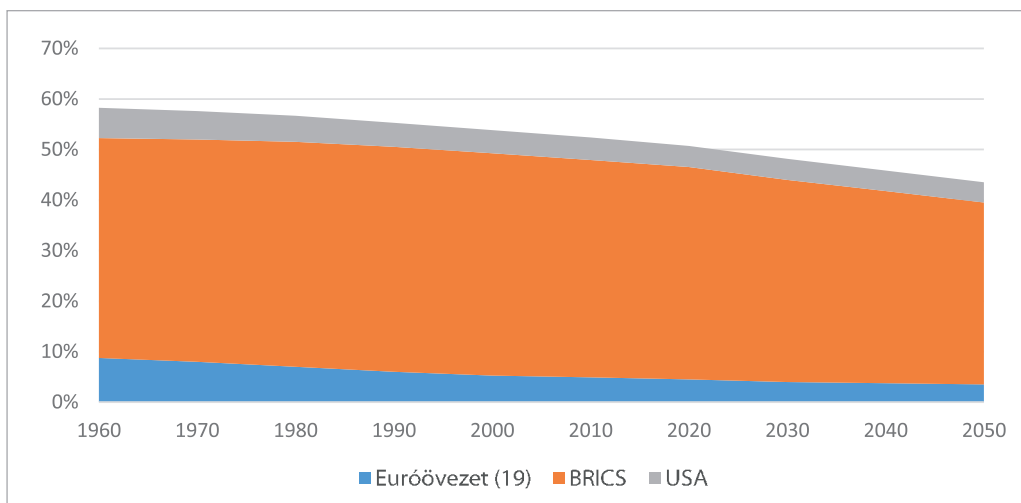
A második világháborút követően működő gazdasági világrendre ható változásokat, az úgynevezett feltörekvő gazdaságok és a fejlődő országok felemelkedését a nemzetközi gazdaságban két jól definiálható tényezővel, a gazdasági növekedés dinamikájával és a demográfiai folyamatokban bekövetkezett változásokkal írhatjuk le. A népességnövekedés statisztikáit vizsgálva látható, hogy míg az 1960-as években a BRICS-országok (Brazília, Oroszország, India, Kína és Dél-Afrika) népessége mintegy háromszorosa

²¹ Kissinger (2002): i. m. 174.

²² Javed Burki – Perry E. Guillermo: *Beyond the Washington Consensus. Institutions Matter*. Washington, The World Bank, 1998.

²³ It is people not governments that feel pain. James D. Wolfensohn: *The Other Crisis. Address to the Board of Governors*. Washington, The World Bank, 1998.

volt az Egyesült Államok és az euróövezet²⁴ összesített lakosságának, addig ma ez az arány négy és félszeres, 2050-re pedig várhatóan ötszörösére emelkedik.

1. ábra: A népesség alakulása a világnépesség arányában

Forrás: The World Bank statistics

A világgazdaság növekedési dinamikáit tekintve szintén radikális átrendeződésnek lehetünk tanúi, hiszen az ezredforduló környékén tapasztalt 10% körüli GDP-részesedéshez képest 2050 körül már várhatóan 45%-os részaránnyal rendelkeznek majd a BRICS-országok, míg az Egyesült Államok és az euróövezet aránya folyamatosan csökken, és együtt sem éri el a BRICS-országok részesedését.²⁵ A bemutatott adatok egyértelműen mutatják a világgazdaság erőegyensúlyának eltolódását a fejlett gazdaságoktól a feltörekvők és a fejlődők irányába.²⁶

Miután a feltörekvő gazdaságok úgy ítélték meg, hogy a Bretton Woods-i intézmények hosszú ideje napirenden lévő irányítási reformja számukra elégtelen eredményeket hoz (hiszen nem jutottak hozzá világgazdasági súlyukat tükröző tulajdonosi részesedéshez), ezért a politikai és gazdasági érdekérvényesítés regionális és bilaterális útját kezdték el járni. A Bretton Woods-i intézményeknek a világgazdasági erőviszonyokat tükröző, a döntéshozatali legitimációt erősítő reformjának feltörekvők által elégtelennek minősített megítélésében legnagyobb tulajdonosként az Egyesült Államoknak nyilvánvalóan meghatározó szerepe volt,²⁷ ezzel maga is hozzájárult a második világháború óta létező

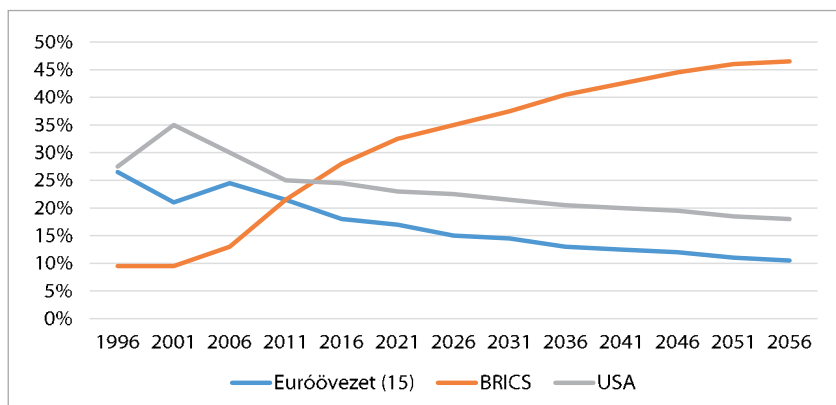
²⁴ Euróövezeten az eurót használó 19 EU-tagországot értjük.

²⁵ A fejlett országok GDP-részesedésének csökkenése mögötti legjelentősebb tényező az, hogy a munka termelékenysége a feltörekvő és fejlődő gazdaságokban sokkal gyorsabban nő, mint a fejlett országokban.

²⁶ Ngaire Woods: *From Intervention to Cooperation: Reforming the IMF and World Bank*. Progressive Governance. London, (k. n.), 2008.

²⁷ Az IMF 2010-ben elfogadott kvóta- és irányítási reformjának életbelépését az Egyesült Államok 2015-ig blokkolta.

globális pénzügyi rendszer meggyengüléséhez, vagy – ha megengedők vagyunk – területivé válásához, többpólusú irányba történő elmozdulásához.

2. ábra: A reál GDP alakulása a világgazdaság egésze arányában

Forrás: OECD Economic Outlook, OECD long-term baseline projections

Megjegyzés: Euróövezet (15): Ausztria, Belgium, Németország, Spanyolország, Észtország, Finnország, Franciaország, Görögország, Írország, Olaszország, Luxemburg, Hollandia, Portugália, Szlovákia, Szlovénia. Az euróövezet további tagországaira vonatkozó adatok nem álltak rendelkezésre forrásunkban.

A Bretton Woods-i intézmények jelenkori kritikája

Bár a washingtoni konszenzus kudarcát követően az alkalmazott szakpolitikák tekintetében jelentősen megújultak az intézmények, a fejlődő országok és a feltörekvő piacok, valamint számos civil szervezet oldaláról ma is éri kritika a Valutaalapot és Világbankot. A kritikák vázlatos áttekintése során azokat emeljük ki, amelyek korunk legjelentősebb kihívásaival összefüggésben megfogalmazott problémákat járnak körbe. Ezek átgondolása az IMF-ben és a Világbankban a legnagyobb tulajdonosi részesedéssel bíró Egyesült Államok pénzügyminisztériumának feladata, hiszen az intézmények irányvonalának meghatározásában az amerikaiak vezető pozícióval rendelkeznek, és az európai tulajdonosokkal együtt a legtöbb kérdésben döntő szavuk van.

Még a szaksajtóban is viszonylag visszafogott visszhangot kapott augusztusban az a hír, amely szerint az IMF 650 milliárd dollár értékben hagyta jóvá nemzetközi tartalékeszközként, az SDR-nek a tagok közötti legutóbbi felosztását. Az említett SDR-allokáció²⁸ az IMF történetében egyedülálló méretű kibocsátást jelent, és a várakozások szerint globális szinten segítenie kellene a Covid-19-pandémia utáni zöld átmenetet és a befogadó gazdasági helyreállítást.²⁹ Mivel a felosztás döntő része a legmagasabb

²⁸ Az SDR-allokáció az egyes IMF-tagországok kvótamérete, vagyis gazdaságuk nagysága alapján történik.

²⁹ United Nations Development Program (UNDP): *Special Drawing Rights (SDR) Allocation is a Unique Opportunity to Secure a Global Green, Inclusive COVID-19 Recovery* (2021. június 24.).

jövedelmű országok rendelkezése alatt áll (az arányokat jól jellemzi, hogy az Egyesült Királyságnak jutó SDR-allokáció mérete közel akkora, mint amekkora részesedés a legszegényebb országoknak jut összesen), ezért a G7 állásfoglalása szerint a leggazdagabb országoknak az allokáció rájuk eső részéből szükséges átirányítani a leginkább rászoruló országok részére. A megfogalmazott kritika szerint ugyanakkor várható, hogy a legmagasabb jövedelmű országok az SDR-allokáció egy részét (egyelőre nincs döntés a mértékekről) újra a Bretton Woods-i és más multilaterális intézményeknek ajánlják fel, amelyek újra „káros és időigényes” feltételek mentén újra adóssággeneráló hitelek formájában juttatják el a rászoruló országoknak, tovább szűkítve ezzel a fejlesztési mozgásteret. A civil szervezetek közleményükben többek között felhívják arra a figyelmet, hogy az Egyesült Királyságnak a rendelkezésére álló új SDR-allokáció legalább háromnegyedét át kellene csatornázni a szegény országok javára (ezzel szemben legfeljebb 10-20%-os átcsoportosítás várható), továbbá a pénzügyi fenntarthatóság érdekében az új forrásoknak vissza nem térítendő formában és feltételek nélkül kellene rendelkezésre állnia.³⁰ Többen felvetik azt is, hogy a válságkezelés hatékonyságának növelése érdekében az SDR-t nem jegybanki tartalékként, hanem állami költségvetési eszközként kellene használni.³¹

Az IMF IV. cikkely szerinti gazdaságpolitikai konzultációk keretében megvalósuló felügyeleti funkció gazdasági-társadalmi és a klímaváltozásra gyakorolt hatását vizsgálta civil szervezetek egy csoportja, amely szintén jelentős kritikát fogalmazott meg. A Valutaalap felügyeleti tevékenységének öt éves átfogó áttekintéséhez (Comprehensive Surveillance Review, CSR) kapcsolódó kritika szerint az IMF által évtizedekig népszerűsített neoliberális gazdasági modell eredményeként a világ gyorsuló klímaválsággal és növekvő egyenlőtlenséggel szembesül.³² Az IMF 190 tagországában 2015 decembere (a párizsi klímamegállapodás elfogadása) és 2021 márciusa között lefolytatott közel 600 konzultáció jelentéseit vizsgáló elemzés drámai megállapítása szerint az IMF – bár retorikájában hangos szószólója a klímaváltozás elleni küzdelemnek – szakpolitikai tanácsadási tevékenysége révén (amely a hitelfeltevő programországok esetében döntően kormányzati politikává is válik) aláásta a globális klíma-erőfeszítéseket azzal, hogy a szénelapú megoldások terjedését támogatta. Ezzel a fejlődő országok függése a nem tiszta energiahordozóktól tovább erősödött, ami jelentős káros hatást eredményez helyi és globális szinten egyaránt.³³

Az SDR-allokációnál megfogalmazott, a kedvezményezett országok kormányait helyzetbe hozó javaslatához hasonló vélemények láttak napvilágot a Világbank-csoport tevékenységét illetően a közelmúltban. A bank legszegényebb országokat támogató pénzügyi

³⁰ Civil Society Joint Statement on UK Channelling of Its SDRs Allocation. *Bretton Woods Project*, 2021. augusztus 23.

³¹ Andrés Arauz: Why SDR Should Be Used by States Not Central Banks. *Financial Times*, 2021. szeptember 8.

³² Sargon Nissan – Roos Saalbrink: The IMF's Comprehensive Surveillance Review: A Bungled Attempt at Meeting the Moment. *Bretton Woods Project*, 2021. július.

³³ Jon Sward et al.: IMF Surveillance and Climate Change Transition Risks: Reforming IMF Policy Advice to Support a Just Energy Transition. *ActionAid USA – Bretton Woods Project*, 2021. augusztus.

eszközét leányintézményén, a Nemzetközi Fejlesztési Társulás (International Development Agency, IDA) donor támogatási programjain keresztül folyósítja. Meghatározó véleményformálók, így legutóbb a Project Syndicate³⁴ közvetítésével megjelent elemzések felhívják a figyelmet arra, hogy a pandémia negatív hatásainak csökkentésére a gazdaság újraindítását szolgáló forrásnyújtásban közvetlenül a kormányzatoknak kell részesülni és meg kell szüntetni az IDA azon gyakorlatát, amely keretében a donor forrásokat a privát szektor finanszírozását végző intézményeken, a Nemzetközi Fejlesztési Társaságon (International Finance Corporation, IFC) és a Nemzetközi Beruházás-biztosítási Ügynökségen (Multilateral Investment Guarantee Agency, MIGA) keresztül végzi. A kritika középpontjában az intézmények tevékenységének átláthatóságával kapcsolatos problémák és a fejlesztési hatás elégtelenségei álltak.

Kínai érdekek a világhatalmi erőterben

Ha az elmúlt évtized amerikai–kínai kapcsolatainak alakulására tekintünk vissza a nemzetközi pénzügyek területén, jelentős változásoknak, sőt mi több, vargabetűknek lehetünk tanúi. Az Obama-adminisztráció idején az Egyesült Államok szép csendben megerősítette Kína aspirációját az ország pénzügyi hatalmi státusának megerősítésével.³⁵ Ezt követően a Trump-adminisztráció már hangot is adott gyanakvásának a kínai térnyerést illetően,³⁶ egyúttal pedig a „Make America Great Again, MAGA” és az „America First” koncepció részeként szövetségeseitől nagyobb hozzájárulást várt el a közös kezdeményezésekben, egyúttal pedig vissza is lépett több nemzetközi kötelezettségvállalásból.³⁷ Ezen túl Donald Trump az amerikai vezető szerep megőrzésének szándékával kereskedelmi háborúba is bonyolódott Kínával, amely végül számára politikailag fontos kereskedelmi megállapodás formájában (Phase 1 Trade Deal) zárult le.³⁸ Ezen mozgások egy jelentős része végső soron teret engedett a kínai szerepvállalás további növelésének a nemzetközi erőterben, amellyel a kínai szerepvállalás a nemzetközi pénzügyekben tovább erősödött, abszurd

³⁴ Jayati Ghosh – Farwa Sial: A Wrong Turn for World Bank Concessional Lending. *Project Syndicate*, 2021. szeptember 9.

³⁵ Kínai források arra engednek következtetni, hogy 2015 szeptemberében Obama és Hszi washingtoni találkozóján megegyezés született Kína jelentős hatalmi státuszának elismeréséről azzal, hogy biztosítani kell a folyamatos békés jellegét. Az információ igazságtartalmának hitelt adhat az a fejlemény, amely szerint az Egyesült Államok Kongresszusa röviddel a találkozó után, 2015 decemberében elfogadta az IMF 2010-ben rögzített kvóta- és irányítási reformját. Jing Gu et al.: Introduction: International Development, South-South Cooperation and the Rising Powers. In Jing Gu – Alex Shankland – Anuradna Chenoy. *The BRICS in International Development*. (H. n.), Palgrave Macmillan, 2016.

³⁶ Az Egyesült Államok 2017 decemberében nyilvánosságra hozott Nemzetbiztonsági Stratégiája Kínát versenytársként, kihívóként és revizionista hatalomként említi Oroszországgal egyetemben. The White House: *National Security Strategy of the United States of America* (2017. december).

³⁷ Transz-csendes-óceáni partnerségről szóló megállapodás (Trans-Pacific Partnership, TPP), párizsi klímamegállapodás vagy a multilaterális fejlesztési bankok (beleértve a Világbankot) finanszírozását biztosító amerikai költségvetési források megkurtítása, de idesorolhatjuk a WHO amerikai finanszírozásának felfüggesztését és az iráni nukleáris alku felmondását is.

³⁸ What's in the US-China Phase 1 Trade Deal. *Reuters*, 2020. január 15.

módon éppen a kétpólusú világrend irányzatát erősítette. Az amerikai–kínai kapcsolatok ellenséges, konfrontatív jellege várhatóan a Biden-adminisztráció alatt is megmarad.³⁹

Érdemes azt is megjegyeznünk, hogy Kína már önálló multilaterális kezdeményezéseit megelőzően saját erőből óriási méretű pénzügyi eszközöket hozott működésbe (gondoljunk csak a Kínai Fejlesztési Bankra vagy a Kínai Eximbankra), amelyek nagyobb méretű projektfinanszírozásra is képesek voltak, mint a Világbank. Ezen túl Kína 130 milliárd dollár összegű donor szerepvállalásának részeként már 2016-ban több támogatást nyújtott, mint a hat nyugati dominanciájú multilaterális fejlesztési bank (Világbank, Ázsiai Fejlesztési Bank, Amerika-közi Fejlesztési Bank, Európai Beruházási Bank, Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank, Afrikai Fejlesztési Bank) együttesen.⁴⁰

A kínai diplomácia figyelemre méltó és sűrű éve volt 2013, különösen a multilaterális világrendre gyakorolt hatását illetően. Néhány hónappal Hszi Csin-ping hivatalba lépését követően ekkor jelentették be egy új, Kína által vezetett multilaterális fejlesztési bank, az Ázsiai Infrastrukturális Beruházási Bank (Asian Infrastructure Investment Bank – AIIB) létrehozására irányuló kezdeményezést, amely Kínát a multilaterális aréna saját jogú játékosaként pozicionálta. Ekkor már zajlottak a BRICS-országok által közös és egyenlő arányú tulajdonosi részvétel mellett létrejövő kezdeményezés, az Új Fejlesztési Bank (New Development Bank – NDB) megalapításának előkészületei. Ezen túl pedig meghirdették az ambiciózus fejlesztési program, a történelmi Selyemút mintájára létrehozandó Egy övezet, egy út kezdeményezést (The Belt and Road Initiative – BRI).

A nyugati értékrendet tükröző washingtoni konszenzus elhalványulását követően már a 2000-es évek első felében megjelentek az úgynevezett pekingi konszenzus⁴¹ kontúrjai, amely később a BRI-kezdeményezésben és a körülötte létrejövő kiegészítő mechanizmusokban öltött testet. A pekingi konszenzus lényege, hogy a nyomán megvalósuló kezdeményezések során Kína nem támaszt ideológiai, gazdaságpolitikai elvárásokat a részt vevő partnerekkel szemben, hanem a kölcsönös előnyökre épít, és elvileg a partnerek saját motivációinak kibontakoztatására törekszik.⁴² A saját motivációk korlátossága kapcsán egy külön elemzésben persze érdemes megvizsgálni a kínai támogatás eredményeként kialakult adósságválságokat is.⁴³

Számos szerző véleménye szerint az AIIB és más, a feltörekvő gazdaságok által alapított relatíve új kezdeményezések, mint a Selyemút Alap (Silk Road Fund)⁴⁴ vagy

³⁹ Ankit Panda: The Biden Administration and US-China Relations in 2021. *The Diplomat*, 2021. szeptember 9.

⁴⁰ Kevini Gallagher – Rohini Kamal – Yongzhong Wang: Fueling Growth and Financing Risk: The Benefits and Risks of China's Development Finance in the Global Energy Sector. *Global Economic Governance Initiative Working Paper*. 2016. május.

⁴¹ Joshua Cooper Ramo: *The Beijing Consensus*. London, Foreign Policy Centre, 2004.

⁴² Boros Eszter – Horváth Marcell: Digitális renminbi: szintlépés az USA–Kína geopolitikai versengésben? In Banai Ádám – Nagy Benjámin (szerk.): *Egy új kor hajnalán – Pénz a XXI. században*. Budapest, Magyar Nemzeti Bank, 72.

⁴³ Malancha Chakrabarty: Will China Create Another African Debt Crisis? *Observer Research Foundation*, 2020. december 3.

⁴⁴ Kína 40 milliárd dollárral hozta létre a Selyemút Alapot, amely a BRI-kezdeményezés keretében hivatott az összeköttetések megerősítését célzó kezdeményezések támogatására.

az NDB csupán az 1,4 ezer milliárd dollár összegű BRI-kezdemenyezés⁴⁵ finanszírozására jöttek létre. A mintegy 68 ázsiai, afrikai, európai és latin-amerikai országot partnerként magában foglaló kezdeményezés a világ népességének 65%-át és a világgazdaság 40%-át képviseli.⁴⁶ A releváns szakirodalom áttekintését követően ugyanakkor megállapítjuk, hogy míg a regionális befolyás növelésére alkalmas BRI-kezdemenyezés a látszat ellenére elsősorban belpolitikai célokat szolgál (a kínai túltermelés és a kihasználatlan kapacitások felszívása, az energiabiztonság javítása, az országon belüli jövedelemkülönbségek kiegyenlítése), addig az új multilaterális fejlesztési bankok globális közjavak finanszírozását is szolgálják. Bár az elmúlt időszakban tevékenységükkel elsősorban kiegészítették a nyugati dominanciájú fejlesztési bankok munkáját, az új fejlesztési bankok, különösen az AIIB működési modellje és célrendszere, tőkeellátottsága hosszabb távon lehetővé teszi, hogy a regionális finanszírozáson túlmutatóan akár az amerikai dominanciájú Világbank versenytársává váljon. Mindez végső soron leképeződése a geopolitikai egyensúly eltolódásának, amelynek keretében Kína és a további feltörekvő gazdaságok kihívást támasztanak a második világháborút követően létrehozott pénzügyi világrenddel szemben.

Minilateralista innovációk

A változó világrendet és a geopolitikai egyensúlyok eltolódását jól mutatja a multilaterális fejlesztési bankok világa. Kína lépéseit a multilaterális pénzügyek színpadán többen a fennálló liberális nemzetközi gazdasági rend fenyegetéseként értékelték. A feltörekvő országok által kezdeményezett fejlesztési bankok létjogosultságát pedig mi sem támasztja alá jobban, mint a gyors népességnövekedés és a soha nem látott ütemű városiasodás következtében kialakuló hatalmas fejlesztési szükséglet Ázsiában. A fejlesztési igények alakulását tekintve kifejező statisztika, hogy az ázsiai kontinensen az éves népességygyarapodás 42 millió főre tehető, így mintegy 30 év alatt további 1,2 milliárd fővel gyarapszik majd a lakosság szám, a klímaváltozás hatásainak pedig mintegy 1 milliárd ember van kitéve jelenleg is.⁴⁷

Az úgynevezett felemelkedő hatalmak közötti pénzügyi jellegű megállapodások, mint a BRICS-országok által létrehozott NDB és a Kína által kezdeményezett AIIB vagy a szintén BRICS-kezdemenyezésű tartalékalap (BRICS Contingent Reserve Arrangement, CRA) egyfajta válaszként értelmezhető arra, hogy a Bretton Woods-i intézmények irányítási rendszere nem tükrözi a világgazdaság realitásait. Az úgynevezett minilateralizmus elterjedésére vonatkozó aggodalmakat foglalta össze találóan Ngaire Woods,

⁴⁵ A BRI-kezdemenyezés keretösszege 12-szer meghaladja a második világháborút követően az európai helyreállításra a Marshall-tervből folyósított keretösszeget. Bloomberg: China's USD 1.4 Trillion 'One Belt, One Road' Set to Make Bigger Impact than US' Marshall Plan to Rebuild Post-War Europe. *South China Morning Post*, 2016. augusztus 8.

⁴⁶ Charlie Campbell: China Says It's Building the New Silk Road. Here Are Five Things to Know Ahead of a Key Summit. *Time*, 2017. május 12.

⁴⁷ Asian Infrastructure Investment Bank: *Study on Sustainable Cities* (2018. augusztus).

az Oxfordi Egyetem professzora még 2008-ban, amely szerint korunk globális gazdaságát az a komoly veszély fenyegeti, amely szerint a status quo nagyhatalmak ragaszkodnak jól bevált, ugyanakkor idejétmúlt intézményeikhez, és amennyiben magatartásuk nem változik, nemcsak a közös fellépések, hanem a globális együttműködés mélyebb formái és a kormányok közötti közös célok kitűzésének lehetősége is szűkülni fog.⁴⁸

A valóság aztán igazolta a jóslatot. Még akkor is, ha létrejöttek olyan újfajta globális irányítási keretek, mint például a világ legnagyobb gazdaságait tömörítő G20, ezek a formációk informális koordinációs platformként működnek, és ebből következően a kereteik között született közös álláspontok semmi esetre sem kötelező erejűek, és leginkább csak hosszadalmas nemzeti jogalkotói folyamatok révén juthatnak érvényre. A globális intézmények mellett felnövekvő, az országok rugalmas és sokszor ad-hoc együttműködésén alapuló mechanizmusok formájában működő intézményei a 21. századi multilateralizmus sajátos alakzatai. A minilateralizmusnak is nevezett együttműködések országok egy kisebb csoportja között jönnek létre általában egy jól körülhatárolható témára, problémamegoldásra (jól ellenpontozva azt, hogy a globális intézmények működését, hatékonyságát érintő döntéshozatali reformokat illetően nem sikerül érdemi megállapodásokat elérni), és keretei között jogilag nem kötelező erejű, inkább önkéntesen végrehajtható döntések születnek.⁴⁹

Míg a washingtoni konszenzus Latin-Amerikában és Közép- és Kelet-Európában mondott csődöt, addig a multilateralizmus Ázsiában sem hozott igazi eredményeket sem a gazdasági és pénzügyi válságokra történő válaszadás, sem a stabilizáció területén. Elég, ha az 1990-es évek ázsiai pénzügyi válságaira, valamint a 2008-as globális pénzügyi válságra, a globális pénzügyi intézmények által adott válaszok hatékonyságára gondolunk.⁵⁰ Ennek következtében Kína egyre aktívabbá váló külpolitikájának részeként maga is egyfajta motorja lett az úgynevezett minilateralista kezdeményezéseknek. Míg az Egyesült Államok nem törekedett arra, hogy az erőegyensúlyok változását tükröztesse a globális hatósugarú pénzügyi intézményekben, addig Kína többek között az AIIB létrehozására irányuló kezdeményezésével is egyrészt meg kívánta erősíteni vezető szerepét az egyes minilaterális pénzügyi kezdeményezésekben, másrészt pedig túl is szeretett volna lépni azokon. Ha az AIIB-ra tekintünk, akkor az egy regionális problémamegoldó pénzügyi eszköz (ázsiai infrastruktúra fejlesztése) globális perspektívával, hiszen az intézményi tagság tekintetében kifejezetten törekszik az Ázsián kívüli országok megnyerésére is. A kínai Világbanknak is nevezett AIIB esetében nem igazolható, hogy Kínának az intézmény létrehozásával a nyugati dominanciájú pénzügyi rendszer aláásása lett volna a célja. Sokkal inkább válaszlépést jelentett az amerikai dominanciájú nemzetközi pénzügyi rendszer elmaradt reformjára. Ugyanakkor miután az Egyesült Államok versenytársként és kihívóként tekint Kínára, vajmi kevés esély van arra, hogy a kínai részvétellel megvalósuló nemzetközi pénzügyi kezdeményezések hosszabb távon

⁴⁸ Woods (2008): i. m.

⁴⁹ Hongying Wang: From „Taoguang Yanghui” to „Yousuo Zuowei”: China’s Engagement in Financial Multilateralism. Center for Global Governance Innovation. *CIGI Working Paper*, 2014. december.

⁵⁰ Chris Brummer: *Minilateralism. How Trade Alliances, Soft Law and Financial Engineering are Redefining Economic Statecraft*. Cambridge, Cambridge University Press, 2014.

is csak kiegészítő jellegűek maradnak, várható, hogy azokat Kína egyre inkább külpolitikai céljainak szolgálatába állítja.

Európa és az ázsiai pénzügyi kezdeményezések: az AIIB példája

Ahogy arra már kitértünk, a multilaterális pénzügyi világ jelentős fordulópontját hozta 2015, amikor Pekingben lezárultak az AIIB létrehozását célzó tárgyalási fordulók, és a bank kínai elnöke a tagországok képviselőiből álló közgyűlésen 2016. júniusban elmondta, hogy őszinte meglepetéséért érte, hogy mennyire zökkenőmentesen és gyorsan zajlott a bank létrehozásával és működésével kapcsolatos elvekben történő megállapodás. Aláhúzta azt is, hogy az AIIB a hitvallásával összhangban támogatja a párizsi klímamegállapodás végrehajtását és a fejlesztési projektek között elsőbbséget élveznek a környezetkímélő, energiahatékony és a zöld átmenetet támogató programok. Az ázsiai és csendes-óceáni térség évi 1500-1700 milliárd dollárt elérő infrastrukturális fejlesztési szükségleteinek hosszú lejáratú finanszírozására létrehozott bank megalapításával Kína túl kívánt lépni a különféle területi kezdeményezések világán (lásd még a *Kínai érdekek a világhatalmi erőterben* című pontot az NDB-ről és a CRA-ról) és a tagság tekintetében univerzális léptékű pénzügyi intézmény létrehozását határozta el. Az AIIB létrehozására irányuló elképzelés sikerét mutatja az is, hogy az AIIB-hoz az ázsiai térségén kívüli alapítók is csatlakoztak, köztük Európa számos meghatározó gazdasága, köztük Németország, Franciaország, Svájc és az Egyesült Királyság. Újabb csatlakozási körök részeként kérte tagfelvételét többek között Kanada is, a tagországok száma az alapítás-kori 57-ről így néhány év alatt 103-ra emelkedett (a meghatározó globális és regionális fejlesztési bankok összehasonlítását az 1. táblázat tartalmazza). Az Egyesült Államok és Japán csatlakozása az intézményhez továbbra sincs napirenden.

Az észak- és nyugat-európai országok mellett a közép- és kelet-európai régióból Lengyelország után Magyarország másodikként, összességében 56. tagállamként csatlakozott 2017 nyarán az AIIB-hoz. A régióból azóta Románia és Szerbia is csatlakozott már. Az AIIB-tagsággal az európai tagok egy százmilliárd dollár jegyzett tőkével megalapított, dinamikusan fejlődő bank portfóliójához, új projektlehetőségekhez kapnak közvetlen hozzáférést, új lehetőségeket biztosítva ezzel európai vállalatok ázsiai piacokon történő beszállítói vagy közvetlen megjelenéséhez. Az AIIB-tagság így továbbfejleszti és bővíti Európa mozgásterét, Magyarország esetében támogatja a kormány keleti nyitásként ismert stratégiáját, előmozdítja a globális gazdaság legdinamikusabban fejlődő térségében a vállalati szinten is megvalósuló régióközi együttműködést, megnyitja a nagyszabású gazdaságfejlesztési programokba történő bekapcsolódás lehetőségét.⁵¹

⁵¹ Örlös László – Balogh László: Új lehetőségeket biztosít számunkra az AIIB-tagság. *Világgazdaság*, 2017. június 27.

1. táblázat: Multilaterális fejlesztési bankok összehasonlítása

Intézmény	Alapítás éve Székhely	Mandátum	Tagországok száma	Legnagyobb részvényesek	Forrásnyújtás a 2019. pénzügyi évben (millió USD)
EIB	1958 Luxembourg, Luxemburg	innováció, kis- és közép-vállalatok, infrastruktúra, környezet- és klímavédelem	27	Németország, Franciaország, Olaszország, Spanyolország	56 514
IBRD, Világbank- csoport	1944 Washington, USA	szegénységcsökkentés, közös jólét	189	USA, Japán, Kína, Németország, Franciaország, Egyesült Királyság	20 182
IDA, Világbank- csoport	1959 Washington, USA	szegénységcsökkentés, közös jólét	173	USA, Japán, Egyesült Királyság, Németország, Franciaország	20 000
ADB	1966 Manila, Fülöp-sz.	infrastruktúra, környezetvédelem, regionális együttműködés és integráció, pénzügyi szektor fejlesztése, oktatás	67	Japán, USA, Kína, India, Ausztrália	16 470
EBRD	1991 London, Egyesült Királyság	mezőgazdaság, tőkealapok, pénzügyi intézmények, ICT, piacgazdasági átalakulás, gyártás, önkormányzati infrastruktúra, nukleáris biztonság, energia, közlekedés	67	USA, Franciaország, Németország, Olaszország, Japán	8 470
IADB	1959 Washington, USA	szegénységcsökkentés, költségvetési politikák, pénzügyi piacok, infrastruktúra, humán tőke, tudás- és innovációs rendszerek, városok	48	USA, Argentína, Brazília, Mexikó, Japán	10 574
AIIB	2015 Peking, Kína	fenntartható infrastruktúra, konnektivitás, privát tőke mobilizálása	103, ebből 16 csatlakozásra vár	Kína, India, Oroszország, Németország, Korea, Ausztrália	6 230*
NDB	2014 Sanghaj, Kína	tiszta energia, közlekedési infrastruktúra, vízgazdálkodás, vízipar, városfejlesztés, gazdasági együttműködés és integráció	5	Brazília, Kína, India, Oroszország, Dél-Afrika	915

Forrás: intézmények éves jelentései; Overseas Development Institute: *A Guide to Multilateral Development Banks*. London, ODI, 2018.

Megjegyzés: *2020

EIB: Európai Beruházási Bank; IBRD: Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank; IDA: Nemzetközi Fejlesztési Társulás; ADB: Ázsiai Fejlesztési Bank; EBRD: Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank; IADB: Amerika-közi Fejlesztési Bank; AIIB: Ázsiai Infrastrukturális Beruházási Bank; NDB: Új Fejlesztési Bank.

A globális pénzügyi rendszer és az azt érő kihívások: megújuló Bretton Woods?

A gazdasági-pénzügyi világtrend alakulása szempontjából a nemzetközi intézményrendszer mellett a világpénz funkcióját betöltő dollár helyzetét tekintjük át. Részben az amerikai-szaúdi megállapodásnak⁵² is köszönhetően – amely szerint az olajkereskedelem elszámolása kizárólag dollárban történik – a dollár a legfőbb nemzetközi tartalékvaluta szerepéből értelemszerűen nem veszített, vagyis globális szinten továbbra is rendelkezett értékmegőrző, elszámolási egység és átváltási eszköz funkcióval. A dollár legbiztonságosabb valuta (menekülővaluta) státuszát az euró vagy olyan új kihívó hatalmak, mint Kína megjelenése sem veszélyezteti egyelőre. Ez utóbbi esetében a világpénzhez kapcsolódó fontos funkció, a nyitott és likvid pénzügyi piacok meglétének feltételei ezt jelentősen gátolják is. Ezt jól mutatja az is, hogy a központi bankok valutatartalékainak háromnegyedét továbbra is dollárban tartják.⁵³

Európát és Japánt váltva az elmúlt időszakban immár Kína vált az Egyesült Államok kereskedelmi deficitjének legnagyobb finanszírozójává. A Kína 2001-ben a WTO-hoz történt csatlakozásától számított, második Bretton Woodsnak is nevezett időszak lényege, hogy Kína lehetővé tette a kereskedelmi deficitet felhalmozó országok, kiemelten az Egyesült Államok számára a magas belső likviditás, ezáltal a belső fogyasztás és befektetési színvonal fenntartását, míg az érem másik oldalán Kína a devizasabályozás eszközével élhetett, amely segítette az infláció alacsonyan tartását. Amerikai nyomásra Kína ugyanakkor már 2005-ben a dollárhoz rögzített árfolyam feladására kényszerült, aminek következtében a kínai valuta három év alatt 18%-kal leértékelődött, ezzel a megújult Bretton Woods már a 2008-as pénzügyi válság kirobbanásakor érvényét veszítette.⁵⁴

A világpénzre ható folyamatok: vissza a Bretton Woods-i alapokhoz?

Az elmúlt tíz évben tovább nőtt az olló a dollár nemzetközi pénzügyi rendszerben betöltött szerepe és kibocsátójának, az Egyesült Államoknak a gazdasági súlya között: az Egyesült Államok ma a világ gazdaság teljes kibocsátásából közel 20%-kal, míg a világkereskedelemből 10%-kal részesedik (részletesen lásd *A globális gazdasági és pénzügyi irányítás kikényszerített reformja: új multilateralizmus* című pontot). A dollár központi szerepe ugyanakkor továbbra is töretlen: az országok egyharmada a dollárhoz rögzíti nemzeti valutájának árfolyamát, a globális kibocsátás 70%-a dolláralapú, továbbá a globális számlakibocsátás 50%-a és a hivatalos devizatartalékok kétharmada is dollárban denominált.⁵⁵ A dollár vezető szerepét továbbá még a 2008-as pénzügyi válság sem

⁵² Giovanni Tria – Angelo Federico Arcelli: *Towards a Renewed Bretton Woods Agreement*. Washington, D. C., Transatlantic Leadership Network, 2020.

⁵³ Tria–Arcelli (2020): i. m. viii.

⁵⁴ Tria–Arcelli (2020): i. m. 21.

⁵⁵ Tria–Arcelli (2020): i. m. 23.

kezdte ki, amellyel egy turbulens időszakban újra beigazolódott, hogy az egyik legbiztonságosabb pénzügyi eszköz.

Ha Kína oldaláról nézzük, a dollár standardtól való elszakadással saját pénzügyi rendszerében Kína a monetáris stabilitás feltételeit kívánta megteremteni az Amerika és Ázsia közötti pénzügyi kapcsolatokban. A növekvő árfolyam-rugalmasság a termelési kapacitásoknak a külpiacok helyett a belső fogyasztás, valamint a termelésorientáltság helyett a szolgáltatásorientált rendszer irányába történő fordításának gazdaságpolitikai célját tükrözte. Ezzel a gazdaságpolitikai irányváltással Kína középtávon már nem érdekelt az amerikai deficit finanszírozásában. Csou Hsziao-csuan kínai jegybankelnök 2009-ben a BIS-nél megjelent tanulmányában⁵⁶ az 1944-es Bretton Woodshoz nyúlt vissza, és újra elővette egy stabil értékhez rögzített szupranacionális nemzetközi valuta szükségességének kérdését. Lehetetlennek nevezte, hogy a keynesi bancor típusú nemzetközi valuta nélkül lenne értelme érdemben foglalkozni a globális makrogazdasági egyensúlytalanság és pénzügyi stabilitás kérdésével, egyúttal javasolta az SDR szerepének átgondolását. A kínai jegybankelnök javaslata a stabilitás és a szabályalapúság köré rendeződik. Véleménye szerint egy új nemzetközi tartalékvalutának egy stabil referenciaértékhez kell kötődnie, kibocsátása pedig világos szabályok mentén kell történni. Ezen túl a tartalékvaluta kínálatának elég rugalmasnak kell lennie ahhoz, hogy időben igazodni tudjon a változó kereslethez. Rendkívül fontos továbbá, hogy ez az igazodás független legyen bármelyik ország gazdasági helyzetétől és szuverén érdekeitől. Felhívta továbbá a figyelmet, hogy a történelemben nem volt még példa hitelalapú nemzeti valuták elfogadására vezető nemzetközi tartalékvalutaként, egyértelműen utalva ezzel a dollár világvaluta szerepének tarthatatlanságára.

Visszatérve a szabályozói oldalra, a kínai jegybankelnök már idézett nyilatkozatát követően mintegy tíz évvel a Bank of England kormányzója, Mark Carney is megszólalt 2019-ben a dollártól való túlzott függőség kérdéséről.⁵⁷ Beszédében felhívta az IMF-et egy új nemzetközi pénzügyi rendszer megalkotására, amelynek stabilitása több valutához van kötve. Carney gondolatmenetének lényege, hogy a rugalmas árfolyamrendszer nem alkalmas a globális gazdasági sokkok kezelésére, a stabil termelési szintek fenntartására, valamint az árstabilitás biztosítására. Az amerikai dollár domináns szerepe a nemzetközi pénzügyi rendszerben – amely mint már bemutattuk, lényegesen nagyobb, mint az Egyesült Államok világkereskedelmi súlya – az instabilitás forrása, ezért egy többpólusú pénzügyi rendszer mellett tette le a voksát. Annak érdekében, hogy a dollár és a kínai fizetőeszköz, a renminbi közötti összecsapást, egy jövőbeli valutaháborút elkerülhessünk, az említett multipoláris rendszer több nemzetközi vagy akár egyetlen globális tartalékvalutára lenne alapozva.

Az amerikai–kínai kereskedelmi háború, valamint a pandémia következtében úgy tűnik, hogy gyorsított ütemben válhat szükségessé a nemzetek közötti együttműködést

⁵⁶ Zhou Xiaochuan: *Reform the International Monetary System*. Basel, Bank for International Settlements, 2009. március 3.

⁵⁷ Mark S. Carney: *The Growing Challenges for Monetary Policy in the Current International Monetary and Financial System*. Jackson Holes Symposium, 2019. augusztus 23.

biztosító új gazdasági világrend kereteinek átgondolása, amelynek kapcsán újra felelevenítették a régi Keynes–White-vitát a globális valuta szükségességéről (lásd *Az amerikai dominanciájú gazdasági világrend* című pontot). A vita felelevenedésekor a következő tényezők látszódnak kirajzolódni, amelyek annak alakulását mindenképpen befolyásolják: (i) Kína megnövekedett súlya a világgazdaságban, valamint a világgazdaság átrendeződéséhez kapcsolódóan a mértéktelenül globalizált gazdaság és kereskedelem növekvő sérülékenysége; (ii) a technológiai és digitális megosztottság, amely hatással van a kereskedelemre és a fizetési rendszerekre, beleértve a jegybanki ellenőrzésen kívül eső digitális valutákat; és (iii) a dollár világgazdaságban betöltött szerepéből eredően úgymond a hatalommal való visszaélés lehetősége egy jövőbeli amerikai adminisztráció részéről.

Az utóbbi szempont mindenképpen felveti a világ pénzügyi-fizetési rendszere többpólusúvá válásának szükségességét. Ennek érdekében Kína jelentős lépéseket tett az elmúlt időszakban, hiszen a világ legnagyobb gazdaságai közül 2020 áprilisában elsőként kezdte meg a digitális jegybankpénz⁵⁸ működését tesztelni. A centralizált és közvetlen fizetésre alkalmas elektronikus renminbi (e-RMB) önmagában is jelentős kihívást testesít meg az Egyesült Államok és a világpénz funkciót betöltő dollár szempontjából.⁵⁹ Amennyiben Kínának sikerül létrehoznia az amerikai pénzügyi rendszerhez hasonló hatékonysággal működő új fizetési rendszert, az közvetlen hatással járna az Egyesült Államok világhatalmi pozícióira. 2021 júniusában már több mint 24 millió egyéni digitális renminbiszámlát nyitottak meg, amellyel mintegy 5,4 milliárd dollár értékű tranzakciót hajtottak végre.⁶⁰ A kínai jegybank célja, hogy 2022-re biztosítsa a széles körű belföldi használatot, valamint hogy 2022-re megteremtse a feltételeit a nemzetközi tranzakcióknak is, és a külföldiek számára is hozzáférhető legyen a digitális pénznem.⁶¹ Ez azt jelenti, hogy várhatóan Kína lesz az első ország, amely hivatalosan is bevezeti a digitális jegybankpénzt. Mindeközben az Egyesült Államok még a kutatási szakasznál tart, miközben a pénzügyminisztérium és a jegybank szerepét betöltő Fed⁶² hivatalosan is bejelentette, hogy érdekelték a digitális dollár létrehozásában, mivel a jelenleginél gyorsabb, biztonságosabb és olcsóbb fizetési rendszerek bevezetését teszi lehetővé.

Újabb válságok és a pénzügyi rendszer új szereplői

A 2008-as pénzügyi, valamint a 2020-ban egy váratlan globális egészségügyi veszélyhelyzet, a koronavírus-járvány nyomán kialakult gazdasági válság rámutat a nemzetközi

⁵⁸ A digitális jegybankpénz a készpénz és a tartalékok mellett digitális formában létrehozható fizetőeszköz.

⁵⁹ Boros–Horváth (2021): i. m. 68.

⁶⁰ Central Bank Digital Currency Tracker. *Atlantic Council*, é. n.

⁶¹ People's Bank of China: *Working Group on E-CNY Research and Development of the People's Bank of China* (2021. július). Arjun Kharpal: China to Hand out \$6.2 Million in Digital Currency to Beijing Residents as Part of Trial. *CNBC*, 2021. június 2.

⁶² Jeff Cox: The Fed This Summer Will Take Another Step in Developing a Digital Currency. *CNBC*, 2021. május 20.; Federal Reserve: *What is a Central Bank Digital Currency? Is the Federal Reserve Moving Toward Adopting a Digital Dollar?* (2021).

pénzügyi rendszer megfelelőségéről szóló vita legitimitására. A kereskedelmi deficitek, mérete miatt különösen az Egyesült Államok és Kína közötti mérleghiány olyan állandó nyomást gyakorol a nemzetközi pénzügyi rendszerre, amely végső soron a mai formájában ismert pénzügyi rendszer hitelességét is megkérdőjelezi. Az, hogy az Egyesült Államok az általa felhalmozott deficitet a továbbiakban is dollárnyomtatásból finanszírozza, kétséget ébreszthet a dollár központi szerepének hosszú távú fenntarthatóságáról.

A világméretű pandémiával előtérbe került a deglobalizációról folytatott vita is, vagyis hogy meghatározott gazdasági szegmensekben szükséges átgondolni a globalizáció magas szintjéről történő esetleges visszalépést. A közgazdasági disputa immár a gazdasági, természeti vagy geopolitikai kockázatoknak leginkább kitett globális értékláncok (amelyek egyébként a korábbi időszakban éppen a nemzetközi kereskedelem és a világgazdaság növekedésének motorjai voltak) lerövidítését és legalább részleges hazatelepítését javasolja. Ezen túl, a technológiai és geopolitikai versennyel összefüggő okokból folyamatban van a nyugati és keleti hatás és befolyás alatt lévő két gazdasági blokk közötti kapcsolatok intenzitásának csökkentése, az úgynevezett szétválasztás (decoupling) folyamata.⁶³ A globális értékláncok regionalizációjával a világkereskedelemnek a világgazdaságban betöltött súlya is csökkenni fog. A kapcsolatok elvágására jellemző példát egyébként a technológia területén találunk, ahol a kínai vállalatok amerikai infokommunikációs hozzáféréseinek megakadályozására bevezették a „Clean Network” programot.⁶⁴

Közben a pénzügyi rendszerek világában a magánszektor alkalmazóiból rendszeralakítóvá lépett elő. Az új technológiákon alapuló és egyébként privát kézben lévő platformok olyan fizetési rendszereket hoztak máris létre, ahol nincs jelentősége a pénz elszámolási egység és értékőrzési funkcióinak. A technológia ma már újfajta hatékony megoldásokat szolgáltat: a digitális, valamint kriptovaluták⁶⁵ létrejöttével – még ha politikai értelemben nem is, de – technikailag megteremtik a feltételeit egy olyan globális valutának, amely jellemzőit tekintve a globális egyensúlytalanságok okozatai szempontjából legalább részben megoldást jelentő keynesi szupranacionális pénzre hasonlít. A téma jelentőségét jól mutatja, hogy például a Facebook által elindítani tervezett libra elnevezésű fizetési eszköz kérdéskörét a G7 pénzügyminiszterei és jegybankelnökei is megtárgyalták 2019 nyarán.⁶⁶ A projekt lényege, hogy az árfolyamot egy valutakosárhoz kötve egy digitális „stabilpénzt” hoznak létre. A kezdeményezés igazi jelentősége ugyanakkor abban áll, hogy hosszabb távon a Bretton Woodsban létrehozott nemzetközi pénzügyi rendszer, azon belül is az amerikai SWIFT és az európai TIPS fizetési rendszerek egyfajta kihívójaként (vagy alternatívájaként) is lehet tekinteni a privát fizetési rendszerekre, hiszen a szuverén hatalom alapjait érintő funkciók kiváltásáról van szó. Ezeknek a digitális fizetési rendszereknek a népszerűsége nyilvánvalóan hatékonyságukból fakad, amely pénzben és időben is mérhető könnyebbséget jelent. Az innovatív megoldás ráadásul

⁶³ Tria–Arcelli (2020): i. m. 35.

⁶⁴ Nirmal Ghosh: Pompeo Shrugs off China’s Objections Over Taiwan Visit, Unveils New Actions Against Chinese Apps and Data Access. *The Straits Times*, 2020. augusztus 6.

⁶⁵ Örlös László: Dávid és Góliát az amerikai pénz- és tőkepiacokon. *Ludovika Frontier Blog*, 2021. február 1.

⁶⁶ Tria–Arcelli (2020): i. m. 32.

lehetőséget biztosít főként a fejlődő országokban arra, hogy a bankrendszer feltételeinek nem megfelelő, így abból kizárt, jelentős méretű lakossági csoportok érdemben bekapcsolódjanak a gazdaság vérkeringésébe. Elmondható, hogy a libra projekttel és más kriptovaluták révén a magánszektor fejlett technológia alkalmazásával máris képes arra, hogy lényegében a keynesi modellre alapozva létrehozzon globális fizetőeszközöket.

Összefoglaló következtetések

A hidegháború lezárását követő időszak egypólusú világrendje az Egyesült Államok vezető erejére épült katonai és gazdasági értelemben egyaránt. A washingtoni konszenzus kritikája a fejlődő világban az 1990-es évek végén, a globális tagsággal bíró Bretton Woods-i intézmények érdemi reformjának elmaradása és legitimációs deficitje, majd az évtizedenként beköszöntő világméretű krízisek (a 2008-as globális gazdasági és pénzügyi, valamint a koronavírus-járvány nyomán 2020-ban kibontakozó egészségügyi, gazdasági és társadalmi Covid-válság) felgyorsították az amerikai vezető szerep meggyengülését. Az egyre inkább többpólusúvá váló gazdasági világrend a Bretton Woods-i intézmények mellett felnövő új pénzügyi intézmények és a pénzügyi rendszer innovációja formájában ölt testet. Sőt, a pandémia utáni helyreállítási szakaszban Kína tovább erősítette pozícióit a világban, és a digitális pénzre vonatkozó nagyléptékű fejlesztései több területen kétpólusúvá is alakíthatják az eddig amerikai dominanciájú világhatalmi berendezkedést. Európa várhatóan továbbra is csak követő magatartást folytat.

A Covid-válság utáni időszakban a Kínával szembeni amerikai konfrontáció stratégiai természete ellenére ugyanakkor szükségszerűen figyelembe kell venni, hogy a járvány negatív gazdasági következményeivel minden gazdaságnak számolnia kell. Ez elsősorban az állami és privát adósság szintjének jelentős mértékű emelkedésében ölt testet.⁶⁷ Ha ebben az összefüggésben az elmúlt tíz év globális gazdasági irányzatait megvizsgáljuk, a globalizáció folyamatának lassulásával, a túlzott globalizáció kritikájával, a piac és a kormányzat kapcsolatában az utóbbi növekvő szerepvállalásával (különösen Európában), valamint a gazdaság növekedési ütemének lassulásával számolhatunk. A deglobalizáció forgatókönyve esetén hosszabb távon szükségszerűen alacsonyabb növekedést jelezhetünk előre, amely a növekvő adósságállománnyal párosulva előrevetíti egy újabb globális pénzügyi válság kialakulásának kockázatát. Éppen ezért a 2008 utáni időszakhoz hasonlóan célszerű lenne most is az együttműködésre és az összekapcsolt világ pozitív hatásaira helyezni a hangsúlyt. Elemzésünkben rávilágítottunk, hogy a sokszor ütközőpályának tűnő erőterben Európa és benne a közép- és kelet-európai régió nem zárkózik el a keleti felemelkedő hatalmakkal való együttműködéstől. Emlékeztet az is, hogy a 2008-as pénzügyi válság idején az Egyesült Államok és Kína is együttműködő választ adtak. A kereskedelmi mérleg egyenlegeiben testet öltő makrogazdasági egyensúlytalanság szimbiózisában a hatalmas kínai kereskedelmi többlet akkor lehetőséget adott egy nagy költségvetési ösztönző csomag bevetésére, míg az Egyesült Államokban

⁶⁷ Szapáry György: Bretton Woods 2.0-ra lenne szükség (interjú). *Novekedes.hu*, 2021. február 16.

a monetáris politikai eszköztár úgynevezett nem konvencionális eszközeit alkalmazták. Ezzel szemben a Trump- és Biden-adminisztráció már egyértelműen a konfrontáció kiélesítésének politikáját választotta.

Nem tudjuk, hogy a dollár központi helyzetére, hegemoniájára (amely az Egyesült Államok vezető szerepét biztosítja gazdasági világrendünkben) hogyan lesznek hatással a pandémiát követő globális recesszió elkerülése érdekében szükséges gazdaságpolitikai lépések, és hogy ezek mennyire kedveznek majd egy új Bretton Woods-i megállapodás gondolatának. Az sem világos még, hogy az ázsiai dominanciájú új multilaterális fejlesztési bankok hosszabb távon is csak a washingtoni székhelyű nemzetközi pénzügyi intézmények, az IMF és a Világbank tevékenységét kiegészítő működést folytatnak majd, vagy a világrend bipoláris jellegének erősödésével felvállalnak majd globális funkciókat is. Egy új Bretton Woods-i megállapodás mindenestre a nemzetközi kereskedelem közös szabályainak újraalkotása mellett megalapozhatna egy új pénzügyi és fejlesztéspolitikai rendszert is, amelynek szabályai tükrözik a világgazdaság dinamikáit. Még az is lehet, hogy a technológia segítségével ezúttal adottak lehetnek a feltételek Keynes háromnegyed évszázada megfogalmazott távlatos jövőképeként érvényesüléséhez is.

Irodalomjegyzék

- Arauz, Andrés: Why SDR Should Be Used by States Not Central Banks. *Financial Times*, 2021. szeptember 8. Online: www.ft.com/content/eaabbac3-5e44-4beb-ae55-cbdf168bf153
- Asian Infrastructure Investment Bank: *Study on Sustainable Cities* (2018. augusztus).
- Bloomberg: China's USD 1.4 trillion 'One Belt, One Road' Set to Make Bigger Impact than US' Marshall Plan to Rebuild Post-War Europe. *South China Morning Post*, 2016. augusztus 8. Online: www.scmp.com/news/china/policies-politics/article/2000835/chinas-us14-trillion-one-belt-one-road-extends-beijings
- Boros Eszter – Horváth Marcell: Digitális renminbi: szintlépés az USA–Kína geopolitikai versengésben? In Banai Ádám – Nagy Benjámin (szerk.): *Egy új kor hajnalán – Pénz a XXI. században*. Budapest, Magyar Nemzeti Bank, 2021.
- Brown, Gordon: *Beyond the Crash: Overcoming the First Crisis of Globalization*. New York, Simon and Schuster, 2010.
- Brummer, Chris: *Minilateralism. How Trade Alliances, Soft Law and Financial Engineering are redefining Economic Statecraft*. Cambridge, Cambridge University Press, 2014. Online: <https://doi.org/10.1017/CBO9781107281998>
- Burki, Javed – Perry E. Guillermo: *Beyond the Washington Consensus. Institutions Matter*. Washington, The World Bank, 1998. Online: <https://doi.org/10.1596/0-8213-4282-7>
- Campbell, Charlie: China Says It's Building the New Silk Road. Here Are Five Things to Know Ahead of a Key Summit. *Time*, 2017. május 12. Online: <https://time.com/4776845/china-xi-jinping-belt-road-initiative-obor/>
- Carney, Mark S.: *The Growing Challenges for Monetary Policy in the Current International Monetary and Financial System*. Jackson Holes Symposium, 2019. augusztus 23.
- Central Bank Digital Currency Tracker. *Atlantic Council*, é. n. Online: www.atlanticcouncil.org/cbdctracker/

- Chakrabarty, Malancha: *Will China Create Another African Debt Crisis?* Observer Research Foundation, 2020. december 3.
- Civil Society Joint Statement on UK Channelling of Its SDRs Allocation. *Bretton Woods Project*, 2021. augusztus 23. Online: www.brettonwoodsproject.org/2021/08/civil-society-joint-statement-on-uk-channelling-of-its-imf-special-drawing-rights-sdrs-allocation/
- Cox, Jeff: The Fed this Summer Will Take another Step in Developing a Digital Currency. *CNBC*, 2021. május 20.
- Drezner, Daniel W.: *The System Worked. How the World Stopped Another Great Depression*. Oxford, Oxford University Press, 2014.
- Federal Reserve: *What is a Central Bank Digital Currency? Is the Federal Reserve Moving Toward Adopting a Digital Dollar?* (2021). Online: www.federalreserve.gov/faqs/what-is-a-central-bank-digital-currency.htm
- Gallagher, Kevin – Rohini Kamal – Yongzhong Wang: Fueling Growth and Financing Risk: The Benefits and Risks of China's Development Financa in the Global Energy Sector. *Global Economic Governance Initiative Working Paper*. 2016. május.
- Ghosh, Jayati – Farwa Sial: A Wrong Turn for World Bank Concessional Lending. *Project Syndicate*, 2021. szeptember 9.
- Ghosh, Nirmal: Pompeo Shrugs off China's Objections Over Taiwan Visit, Unveils New Actions Against Chinese Apps and Data Access. *The Straits Times*, 2020. augusztus 6.
- Gu, Jing et al.: Introduction: International Development, South-South Cooperation and the Rising Powers. In Jing Gu – Alex Shankland – Anuradha Chenoy: *The BRICS in International Development*. (H. n.), Palgrave Macmillan, 2016. 1–24.
- Heldt, Eugénia C. – Henning Schmidtke: Measuring the Empowerment of International Organizations: The Evolution of Financial and Staff Capabilities. *Global Policy*, 8. (2017), 5. 51–61. Online: <https://doi.org/10.1111/1758-5899.12449>
- Heldt, Eugénia C.: Lost in Internal Evaluation: Accountability and Insulation at the World Bank. *Contemporary Politics*, 24. (2018), 5. 568–587. Online: <https://doi.org/10.1080/13569775.2018.1455491>
- Helleiner, Eric: The Life and Times of Embedded Liberalism. *Review of International Political Economy*, 26. (2019), 6. 1112–1135. Online: <https://doi.org/10.1080/09692290.2019.1607767>
- International Monetary Fund: *List of Members* (é. n.). Online: www.imf.org/external/np/sec/memdir/memdate.htm
- Kharpal, Arjun: China to Hand out \$6.2 Million in Digital Currency to Beijing Residents as Part of Trial. *CNBC*, 2021. június 2.
- Keynes, John Maynard: *A Revision of the Treaty*. (H. n.), Cosimo Classics, 2006 [1922].
- Keynes, John Maynard: *An Open Letter to President Roosevelt* (1933). Online: <https://la.utexas.edu/users/hcleaver/368/368KeynesOpenLetFDRtable.pdf>
- Keynes, John Maynard: *The Economic Consequences of the Peace*. (H. n.), Management Laboratory Press, 2009 [1919].
- Kissinger, Henry: *Korszakváltás az amerikai külpolitikában? A 21. századi Amerika diplomáciai kérdései*. Budapest, Panem–Grafo, 2002.
- Morgenthau, Henry, Jr.: *Address by the Honorable Henry Morgenthau, Jr., at the Closing Plenary Session of the Bretton Woods Conference*. 1944. július 22. Online: www.cvce.eu/content/publication/2003/12/12/b88b1fe7-8fec-4da6-ae22-fa33edd08ab6/publishable_en.pdf
- Nissan, Sargon – Roos Saalbrink: The IMF's Comprehensive Surveillance Review: A Bungled Attempt at Meeting the Moment. *Bretton Woods Project*, 2021. július.
- Overseas Development Institute: *A Guide to Multilateral Development Banks*. London, ODI, 2018.

- Örlös László – Balogh László: Új lehetőségeket biztosít számunkra az AIIB-tagság. *Világgazdaság*, 2017. június 27.
- Örlös László: Dávid és Góliát az amerikai pénz- és tőkepiacokon. *Ludovika Frontier Blog*, 2021. február 1.
- Panda, Ankit: The Biden Administration and US-China Relations in 2021. *The Diplomat*, 2021. szeptember 9.
- Paulson, Henry M., Jr.: The Future of the Dollar. *Foreign Affairs*, 2020. május 19. Online: www.foreignaffairs.com/articles/2020-05-19/future-dollar
- People's Bank of China: *Working Group on E-CNY Research and Development of the People's Bank of China* (2021. július).
- Ramo, Joshua Cooper: *The Beijing Consensus*. London, Foreign Policy Centre, 2004.
- Rodrik, Dani: *The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy*. New York, NY, W. W. Norton, 2012.
- Stiglitz, Joseph E.: The World Bank at the Millennium. *Economic Journal*, 109. (1999). F577–F597. Online: <https://doi.org/10.1111/1468-0297.00473>
- Stiglitz, Joseph E.: *Two Principles for the Next Round, or, How to Bring Developing Countries in from the Cold*. Geneva, Lecture at the International Centre for Trade and Sustainable Development, 1999.
- Stiglitz, Joseph E.: *Whither Reform? Ten Years of the Transition*. World Bank Annual Conference on Development Economics, 1999. Washington, D. C., The World Bank.
- Sward, Jon – Niranjali Amerasinghe – Andrew Bunker – Jo Walker: IMF Surveillance and Climate Change Transition Risks: Reforming IMF Policy Advice to Support a Just Energy Transition. *ActionAid USA – Bretton Woods Project*, 2021. augusztus.
- Szapáry György: Bretton Woods 2.0-ra lenne szükség (interjú). *Novekedes.hu*, 2021. február 16.
- The White House: *National Security Strategy of the United States of America* (2017. december).
- Tria, Giovanni – Angelo Federico Arcelli: *Towards a Renewed Bretton Woods Agreement*. Washington, D. C. Transatlantic Leadership Network, 2020.
- United Nations: *Annual Report of the United Nations University*. Tokyo, (k. n.), 2020. Online: https://i.unu.edu/media/unu.edu/publication/105440/unu_ar_2020_en.pdf
- United Nations Development Program (UNDP): *Special Drawing Rights (SDR) Allocation is a Unique Opportunity to Secure a Global Green, Inclusive COVID-19 Recovery* (2021. június 24.).
- Volcker, Paul: Remarks at the 2017 Annual Meeting of the Bretton Woods Committee. *The Bretton Woods Committee*, 2017. április 19. Online: www.brettonwoods.org/publication/remarks-by-paul-a-volcker-at-the-bretton-woods-committee-2017-annual-meeting
- Wang, Hongying: From „Taoguang Yanghui” to „Yousuo Zuowei”: China’s Engagement in Financial Multilateralism. Center for Global Governance Innovation, *CIGI Working Paper*, 2014. december.
- Weaver, Catherine: *Hypocrisy Trap: The World Bank and the Poverty of Reform*. Princeton, Princeton University Press, 2008. Online: <https://doi.org/10.1515/9781400837816>
- What’s in the US-China Phase 1 Trade Deal. *Reuters*, 2020. január 15. Online: www.reuters.com/article/us-usa-trade-china-details-factbox-idUSKBN1ZE2IF
- Whyman, Philip B.: Keynes and the International Clearing Union: A Possible Model for Eurozone Reform? *Journal of Common Market Studies*, 53. (2015), 2. 399–415. Online: <https://doi.org/10.1111/jcms.12180>
- Williamson, John: Democracy and the Washington Consensus. *World Development*, 21. (1993), 8. 1329–1336. Online: [https://doi.org/10.1016/0305-750X\(93\)90046-C](https://doi.org/10.1016/0305-750X(93)90046-C)

- Williamson, John: What Should the World Bank Think about the Washington Consensus? *The World Bank Research Observer*, 15. (2000), 2. 251–264. Online: <https://doi.org/10.1093/wbro/15.2.251>
- Williamson, John: *What Washington Means by Policy Reform. Latin American Adjustment: How Much Has Happened?* Washington, Institute for International Economics, 1990.
- Winkler, Allan M.: *The New Deal Accomplishments and Failures. Testimony before the U.S. Senate Committee on Banking, Housing, and Urban Affairs* (2009. március 31.). Online: www.banking.senate.gov/imo/media/doc/WinklerTestimony33109TheNewDealSenateTestimony.pdf
- Wolfensohn, James D.: *The Other Crisis. Address to the Board of Governors*. Washington, The World Bank, 1998. Online: <https://doi.org/10.1596/26163>
- Woods, Ngaire: *From Intervention to Cooperation: Reforming the IMF and World Bank. Progressive Governance*. London, (k. n.), 2008. Online: www.astrid-online.it/static/upload/protected/Wood/Woods_Progressive-Governance-04_08.pdf
- Woods, Ngaire: *The Globalizers: The IMF, the World Bank, and Their Borrowers*. Ithaca, NY, Cornell University Press, 2006.
- Xiaochuan, Zhou: *Reform the International Monetary System*. Basel, Bank for International Settlements, 2009. március 3.